

INDEX

Ekonomске slobode

Prof. dr Veselin Vukotić

www.vukotic.cg.yu

Studentski romantizam i sloboda

Svoja predavanja novoj generaciji studenata uglavniom počinjem sledećim riječima:

"Ja ne želim da vas gledam takve kakvi jeste! Ja vas gledam kao ljude kakvi možete da budete i kakvi bi trebalo da budete! Gledam vašu idealnu stranu!... Ne gledam Vas kao ljude koji spremaju ispite i imaju svakodnevne probleme zbog tih ispita... Gledam Vas kao već uspješne, poslovne i srećne porodične ljude. Ja Vaš uspjeh vidim u Vama!"

Na kakvoj se filozofiji zasniva ovakav prilaz?

To je doduše koncept filozofskog pravca zvanog romantizam! Romantizam je konceptualna škola umjetnosti! Da li u vremenu kada je sve manje romantizma i kada dominira praktičnost u trenutku, ovakav prilaz ima smisla?

„Romantizam se ne bavi trivijalnostima, već vanvremenskim osnovnim, univerzalnim problemima i VRIJEDNOSTIMA čovjekove egzistencije! Romantizam ne zapisuje i ne filozofira, on ZAMIŠLJA I STVARA. Za njega nisu važne, po riječima Aristotela, stvari kakve jesu, već ono što bi one mogle i morale da budu." (A. Rend).

Zar ovo nije vrijeme racionalizma, praktičnosti, više nego teorije; vrijeme faktografije- više nego vrijeme filozofije!

Da li sam ja u konfliktu sudara između racionalizma i romantizma, između danas i sutra, između jave i sna?

Kako od racionalizma - stvari kakve jesu, **u romantizam** – stvari kakve bi mogle i trebale da budu? Odnosno, da li postoji samo **sada** (racionalizam) ili i **buduće sada** (romantizam)? Odnosno, da li je i **kada je sada** budućnost koja je počela?

Kada vidite klas kukuruza: kada posadite zrno ili morate da čekate da se on oformi na stabljici i da ga tek tada registrujete?

Godinama u nastavi pokušavam da riješim ovaj konflikt – koji sam u oblik ovog filozofskog pitanja tek nedavno definisao!

U tom dugom traženju sam došao potpuno nesvjesno i nenamjerno do sljedećeg traga rešenju.

Prije toga jedna napomena:

Spadam u ljude koji procesu nastave prilaze istraživački. Odnosno, uvijek postavljam pitanje što je korist studenata od moje nastave? Što je efekat posla kojim se bavim? Da li je to savjetovati studente da uče i da slušaju, dati im neku knjigu za literaturu ili u posljednje vrijeme sve što se kaže dati na slajdovima? Da li je to misija nastavnika? Neka svako od nas nastavnika sebe, u časovima introspekcije zapita što je stvarno efekat njegovog rada? A pogotovu da se zapita da li bi moglo biti bolje!... Istraživanje ne samo nastavnog procesa već i ulazak u psihologiju studenata... Kada ste u sali sa 300 studenata, teško je svakom studentu vidjeti oči! Ali, ako istražuješ efekat svog rada i njegovu prihvatljivost od studenata, moraš vidjeti oči, taj otvor čovjekove duše. Kako to istražiti? Kako istražiti dušu studenata za njenu sklonost onome što predaješ ili sa njima razgovaraš. Studenti nisu objekat nastave! Oni su učesnici makar koliko i nastavnik! Čak i više!

Sjetih se knjige "Slobodna djeca Samerhilda", koja je bila biblija tinerdžeja iz '70-ih godina, u kojoj se opisuje jedna škola organizovana na sasvim drugačiji način od klasičnog načina. U toj školi je jasno pokazano da djeca nauče samo ono **što žele da nauče**, te da su u klasičnoj školi bili **obučeni da znaju**, ali im nije bilo dopušteno **da osjećaju**. **Kreativne ličnosti uče samo ono što žele**. A da li se danas uči i studira ono što student želi ili što mu je nametnuto? Zar današnja škola i univerzitet ne liče na fabriku za masovnu proizvodnju? Gdje je u njima pojedinac, učenik, student?

Polazeći od svih ovih pitanja, shvatio sam da mnoga frejdovska objašnjenja (uzrok-posljedica) nisu realna niti dovoljno duboka, da bi se prodrlo u dušu i kreativnu dubinu studenata. Freud školu i pojedinca proučava **onakvim kakve jesu**. "Ipak, **vi ne možete proučavati psihologiju pasa posmatrajući lovačkog psa na lancu**.", kaže gospodin Nil, upravitelj škole Samerhild.

Odnosno, kako obrazovanje i studiranje mnogo više osloniti na individualnu slobodu studenata i na njegov **probudeni ego**? To su pitanja koja me kao profesora mnogo više muče od onih koja mi se postavljaju prilikom pripreme tematike za nastavu. Kako razvijati studentov karakter je najmanje važno koliko i što mu predajete? A ko to brine o njegovom karakteru?

Ovo traganje nema kraja... Mislim i da nema konačnog rešenja... To mi daje snage da iznova pokušavam da tražim principe odgovora na prethodno postavljeno pitanje.

Pitanje koje uvijek sebi postavljam jeste **kako motivisati studente**. Ne, kako ih motivisati kako da uče i da uče! Kako ih motivisati da na studijama žive i da razmišljaju! **Kako im probuditi ambiciju?! Kako ih pokrenuti!? Kako ih motivisati da ne uče?**

Naivno sam se pitao: kakvi bi trebalo da budu u **svojim 40-tim godinama**. Mislim, u poslovnom smislu... Zamišljao sam:

„Trebalo bi da budu uspješni! Da imaju već izgrađenu poslovnu karijeru! Da su dovoljno imućni! Da su srećni i zdravi...“ (Ovdje ne govorim o porodičnom životu koji je ključan za sve djelove karijere).

Kako da tu moju sliku o njemu približim studentu; tu njegov sliku o njemu, kroz 15 godina? Mislio sam svojevremeno da je ta slika o njemu samom, studentu, mogla biti jak motiv da ga pokrene! Da razbudi želju u njemu! Da ga pokrene!

Ta **idealna slika** u njegovoj glavi trebalo je da bude **racionalan motiv** tog studenta da ga pokrene da **ide prema tom cilju!** Nekada sam vjerovao u to! Da gledaš na sebe kakav ćeš biti u budućnosti i da te to motiviše i pokreće! To je racionalan put od **racionalizma ka romantizmu!** To je racionalan put od sebe kakav jesam, ka sebi kakav bih mogao i kakav bih trebao da budem. I svi pokušaji su mi do sada dali određene rezultate koji su dostojni napora koji sam uložio!

Ipak, neprijatelj dobrog je bolje. Zato sam pokušao – kroz proces stalnog traganja, ne izmišljanja, ne traženja gotovih recepata (koji i ne postoje), da stvari okrenem. Ne **da student vidi svoj sliku kroz 15 godina**, pa da ga ona motiviše i probudi ambiciju, **već da pokušam da oni zamisle da su već sada to što žele biti!** Da su već postigli taj ideal! **Da iz tog idealnog (željenog) stanja gledaju na sebe u prošlosti!** Da na sebe danas gledaju iz neke tačke u budućnosti (a ne obrnuto). Zato sam vremensko održavanje ovogodišnjih predavanja **pomjerio unaprijed** (u budućnost) **za 15 godina. Danas držim predavanja 2020. godine. Danas, 2020. godine** okuplja se jedna grupa studenata iz školske 2005/06 godine. Među njima su poznati biznismeni, Predsjednik Vlade; nekoliko ministara, vlasnik najvećeg investicionog fonda u Crnoj Gori; menadžeri poznatih evropskih kompanija, više eksperata MMF-a i Svjetske banke; visoki službenici Briselske birokratije; član Ekonomskog Savjeta Predsjednika Vlade EU,... Parking ispred Fakulteta je prepun najskupljih automobila,... Dvojica su svoje privatne avione parkirali na aerodrom kod Skadarskog jezera,...

To se uklapa u slike koje jedan broj studenata ima u glavi!

Kada sam počeo prvo ovogodišnje predavanje sa pozdravljanjem ovih ličnosti u Sali je nastao smijeh i komentaranje; mnogi su digli ruke da su oni Predsjednik Vlade ili vlasnik fonda,... "Avion je moj", govorili su drugi! Nekako kao da je većina **prihvatila igru** i svako uzeo neku ulogu. Kada postavljaju pitanja često kažu i funkciju koju su sami odabrali (ministar, menadžer, profesor...)

Izgleda glupo zar ne? Mogu zamisliti kako se mršte ozbiljni profesori, ali bogami i ozbiljni studenti! Ali se nadam da dopuštaju da neko drugačije misli i radi, pogotovu ako to studenti sa oduševljenjem prihvataju!

Moram priznati da su u toj igri mnogim studentima **zasijale oči!** Mogao je u jednom trenutku, makar samo i na tren zamisliti sebe onakbog kakvog želi! I da se ponaša tako! I da počne da osjeća da je npr. vlasnik fonda! Zar to nije mogući način buđenja onog zrna kreacije koje student ima kod sebe?

Zapravo, ja danas na predavanjima razgovaram sa već uspješnim ljudima 2020. godine, a tema našeg ovogodišnjeg razgovora je **Sjećanje na predavanja 2005/06 godine.**

Danas 2020. se podsjećamo šta je bio predmet tih predavanja? Na čemu sam te davne 2005. insistirao? Koje knjige sam preporučio?

Često koristim te riječi: sjećate li se kada smo 2005. godine govorili o ...

Ja vjerujem da čovjek **ono što želi i postigne!**

Ako se studenti, ili jedan broj njih, već **uživljavaju u neke uloge** počinje i **ponašanje koje tome odgovara!**

Stoga sam i metodološki postavio predavanja tako da studenti razumiju što su sve uradili te davne 2005. da bi bili tako uspješni! To je pogled **na sebe danas iz budućnosti!** (Ne pogled u budućnost – kako dominira kod racionalnosti!)

Kako obezbijediti uslove da se studenti probude?

Kada spremam razgovor sa studentima (više nego predavanja), pitam se: "Da li bih ja, kao student, želio da posjećujem ovakva predavanja i da učestvujem u razgovoru sa tim profesorom?" Uvijek prije nego što uđem u salu **na sebe gledam očima studenta** koji je u sali (ne ja na studente), od oblačenja, do svake kazane riječi! Zato i često idem da kao student slušam neka predavanja, posebno na Postdiplomskim studijama! Kad posmatram i slušam svog kolegu, vidim mnoge dobre strane koje ima, ali bogami ima i loših! A prije svega važno se staviti u poziciju studenta koji sjedi i sluša predavanje!... Baš je dosadno kad je dosadno predavanje! Užas!!!

Pitam sebe: "Da li želiš da imaš ovakva predavanja i da je studentima dosadno kao što je bilo tebi?" Profesori češće treba da sjede među studentima! Kako možeš komunicirati sa studentima ako ne znaš kako se oni osjećaju dok ti držiš čas?

Tokom mog časa više puta se zapitam **da li im je dosadno!** Zato tragam po očima! Oči studenata vam sve kažu!! Ako gledaju kroz vas - ili nešto mijenjaj, ili završavaj čas i prije vremena!

Upravo, **pristup nastavi kroz sjećanja** kao što sada radim vas tjera da dajete najviše što možete od sebe, jer ljudi se sjećaju onoga što je bilo najbolje, što im je u životu trebalo, sjećaju se onoga o čemu su godinama razmišljali; sjećaju se onoga sa čim se nisu sa vama slagali! Zato u pripremi polazim od toga! Da li će se ovoga sjećati kroz 15 godina! Ne? Da? Praviš selekciju!!! Možda ne idalnu, ali **misliš neopterećen trenutkom!** Umjesto da kažeš studentima: „Ovo ti je važno za ispit!“, ja mogu da kažem: „Ovo vam može biti važno za život!“ Sjetih se Andrića koji je rekao: „Svaki se ispit polaže dva puta. Jednom u školi, a drugi put u životu! Na prvom možeš i na popravni! Ovaj drugi se polaže samo jedanput!“

Zato sam okrenut ka studentovom **životnom ispitu!** Kako im pomoći da u životu budu uspješni? Kako im pomoći da od života naprave prijatelja!

Zato sam i **ukinuo klasične ispite** kod mene! No o tome drugi put!

Ako mi je namjera bila da studentu stvorim sliku o idealnom studentu, bilo je potrebno da definišem i pokažem uslove **koji to čine mogućim**. Kako stvoriti te uslove koji bude studentovu kreaciju! **Kako im razvijati osjećaj slobode?**

Čovjekov karakter je proizvod njegovih premisa i zato je trebalo da nekako dođen do nekih uslova koji utiču na stvaranje onih vrijednosti i onih polaznih pretpostavki koje stvaraju karakter idealnog poslovnog čovjeka i koji motivišu studentov rad. Odnosno, morao sam da definišem i (uslovno) postavim **racionalan etički kodeks!**

Kako da stvorim takav **socijalni sistem** na ovom predmetu(Ekonomska statistika) u kome idealan poslovni čovjek (sada student) može da egzistira i da funkcioniše!? Da li možete reći studentu da je predsjednik Vlade ili bogat čovjek, a na njega galamiti, tjerati ga da buba i sl? Kako stvoriti socijalni sistem koji omogućava da se razbuktaju klice koje on sada, i kada je student, već ima, ali su zapretane! Kako te studentove zapretane kreativne iskre osloboditi taloga pepela koji se kroz današnji školski sistem kupi nad njima i guši ih?

Kako uspostaviti slobodni, produktivni sistem koji zahtijeva i **nagrađuje najbolje u svakom čovjeku, u svakom studentu?** Kako uspostaviti nastavu na predmet Ekonomska statistika, tako da je ona prilagođena najboljima, najambicioznijima, onima koji će 2020. godine biti onakvim kakvi bi željeli biti i trebali biti!? **Kako napraviti sistem koji omogućava da najbolji i nasposobniji uspiju?** A uvijek su najbolji oni koji su sebe **našli u toj profesiji**, u tom profilu studija... To ne znači, da oni koji su npr. lošiji na ekonomiji, ne bi bili najbolji na Arhitekturi, ili Medicini, ili bi bili odlični majstori. **Ja mislim da je svaki čovjek sposoban da bude najbolji u oblasti kojoj je sklon svojom dušom i vrijednostima**. Koliko kao društvo pomažemo da ljudi nađu sebe? Da budu najbolji? Ili kroz metode masovnog školovanja, konfekcijskog školovanja, ubijemo kreaciju kod mladih! Da li ta **trikotažna misao** može biti baza uspjeha?

Treba se osloboditi tog kompleksa "visinskog pritupa" nastavi, tog shvatanje nastave kao bogoslužjenja, i ne posmatrati studente kao bezličnu gomilu spremnu da **sluša** i samo sluša **profesore – bogove!** Treba im prići **svakom individualno!** Posmatrati ga, doživljavati ga kao **ličnost!** Biti sa njim **i drug i prijatelj i profesor!!** Bolje reći, **razumjeti ga i za vrline i za poroke!** Pomoći m da razvija vrline, preplićući ih nužnim porocima. Zar se suprotnosti u realnosti ne privlače? Kao što se privlače muško i žensko, tako se privlače i vrline i poroci? Zašto nema anđela, bez đavola!? Kako bi znali šta je dan, kada ne bi bilo noći. Nema savršenstva! A plašim se da većina nastavnika boluje od bolesti da su u svemu savršeni te da tu njihovu savršenost treba da postignu i njihovi studenti!... Daleko mi kuća od takvih!

Sistem koji razvijam je zasnovan na **slobodi izbora** svakog studenta, odnosno na **principima slobodnog tržišta i slobodne igre**, jer samo **u tom sistemu mogu se razvijati idealne osobine pojedinca!** U tom sistemu pojedinac- student može **postati ono što može i treba da bude!** To je sistem koji razvija tu romantičnu slobodu studenata! **To je sistem u kome romantizam prerasta u racionalizam** (a ne obrnuto!)! To je ono do čega sam do sada u mojim istraživanjima i traganjima došao... Nije možda mnogo! Ali je moje... Nije učeno samo iz knjige već je i evolutivno doživljeno... Zato je i duboko u meni...